

К. Ю. Тушкокандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ
МІЖОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Статтю присвячено визначенню психолого-педагогічних основ взаємодії, зокрема таких її різновидів, як міжособистісна та професійна взаємодія. Аналіз проблеми розпочато з актуального питання освітньої сфери – гуманізації змісту вищої освіти. Автор зазначає, що вирішення цього питання впливатиме на ціннісну (формування установок та орієнтирів), мотиваційну (формування потреб, інтересів та мотивів), когнітивну (оволодіння відповідними знаннями) та діяльнісну (забезпечення процесів співпраці, відпрацювання умінь та навичок) сфери особистості майбутнього фахівця будь-якої галузі.

Представлено дослідників психологічного та педагогічного наукових напрямів, які висвітлювали у своїх працях проблеми міжособистісної та професійної взаємодії. Насамперед автор розкрив зміст (сукупність суттєвих ознак) ключових дефініцій запропонованої проблематики: «взаємодія», «міжособистісна взаємодія», «професійна взаємодія». У висвітленні психолого-педагогічних основ міжособистісної та професійної взаємодії були враховані такі чинники, як зміст навчання, актуальність процесу спілкування, сформованість комунікативних та рефлексивних умінь та навичок.

Усі положення запропонованої публікації є аргументованими. Врахування психолого-педагогічних основ проблематики взаємодії дало автору змогу виділити її основні елементи: наявність опосередкованого або безпосереднього контакту між індивідами; існування різноманітних форм та проявів взаємодії; виділення певних механізмів взаємодії від механічного до інтелектуального.

У запропонованій статті автор представив результати аналізу психологічних та педагогічних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених.

Результати педагогічних та психологічних теоретичних та практичних досліджень довели роль взаємодії у мотиваційній сфері особистості, у здатності фахівця оволодівати кількома різновидами діяльності, тобто переорієнтовуватись у професійній сфері.

В узагальненні автор розкрив значення міжособистісної та професійної взаємодії для майбутніх фахівців.

Ключові слова: взаємодія, міжособистісна взаємодія, професійна взаємодія, педагогічні основи, психологічні основи, гуманізація, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Гуманістичний фундамент вищої освітньої системи вимагає формування певної установки щодо реалізації діалогічного підходу, тобто забезпечення міжособистісної та професійної взаємодії. Сфера взаємодії має відношення до таких важливих компонентів, як мотиви діяльності, інтереси та запити особистості, організація інтерактивної діяльності, сформованість комунікативних умінь та навичок тощо. Вимогою сучасної освітньої реформи в Україні є грамотна побудова та впровадження системи підготовки на засадах гуманістичної педагогіки до міжособистісної та професійної педагогіки. Тому важливою умовою вирішення згаданої проблеми є ретельний теоретичний аналіз педагогічного та психологічного контексту міжособистісної та професійної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, і на які спирається автор. Взаємодія локального та глобального масштабів виступає як спосіб спілкування та порозуміння, підґрунтям

мультикультуралізму у суспільстві, інструментом критичного мислення. Теорія взаємодії представлена у працях вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів, зокрема: І. Васильєв – основоположник гуманного професіоналізму; А. Волинець, В. Литовський, В. Павленко – автори наукової програми «Школа діалогу культур»; А. Алексюк, В. Кудрявцева та ін. – обґрунтування теорії проблемного навчання; В. Дегліна, Л. Петровська та ін. – розгляд взаємодії як засобу виховання; Ю. Кулюткіна та ін. – сприйняття взаємодії як засобу самовдосконалення особистості; О. Бодалев – вивчення психологічного впливу взаємодії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Незважаючи на велику кількість наукових праць, що присвячені взаємодії у педагогічній системі та психологічних процесах, у вивченні цієї проблеми є чимало недосліджених питань. Зокрема, відсутнє чітке та однозначне психолого-педагогічне тлумачення понять «взаємодія», «міжособистісна взаємодія» та «професійна взаємодія». Не обґрунтовані методологічні засади взаємодії в освітньому процесі, відсутні

результативні моделі підготовки фахівців до професійної взаємодії.

Формулювання цілей статті. Метою статті є чітке визначення педагогічних та психологічних основ міжособистісної та професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Запропонована стаття передбачає теоретичне обґрунтування таких завдань: визначення психолого-педагогічних основ міжособистісної та професійної взаємодії.

Дослідження будь-якої проблеми необхідно розпочинати з розкриття змісту її основних категорій та понять. У представленій проблемі такими категоріями є «взаємодія», «професійна взаємодія», «міжособистісна взаємодія».

Загальновизнана універсальна методологічна наука – філософія, взаємодію відносить до гносеологічних категорій і надає такого ж статусу як категоріям «матерія», «рух», «простір», «час» та відображає процеси взаємного впливу та їх зумовлені та мінливі стани.

Таким чином, взаємодію можна вважати загальнонауковим терміном, що підтверджено його присутністю на усіх рівнях буття. На основі цього дослідження всіх соціальних явищ та процесів здійснюється завдяки взаємодії.

У соціологічній літературі, яку можна вважати різновидом філософської, взаємодія сприймається як засіб забезпечення соціальної рівності відносин у суспільній структурі.

Проблема соціальної рівності є надзвичайно актуальною в сучасному суспільстві, оскільки передбачає співробітництво між індивідами та соціальними спільнотами, а це, своєю чергою, дає змогу здійснювати емоційний, інтелектуальний та діяльнісний впливи.

Узагальнений аналіз філософської та соціологічної літератури засвідчив, що взаємодія є способом узгодження цілей (індивіда або спільноти) та їх реалізацією.

Таким чином, взаємодія є і процесом, і дією, і зв'язком, і має діалектичну природу.

Сучасна класифікація різновидів взаємодій є невпорядкованою і переважно дихотомічною. Нас цікавить професійна та міжособистісна взаємодія. Міжособистісною взаємодією прийнято вважати соціальні відносини, суб'єктами яких виступають особистості з різними соціальними інтересами.

Аналіз змісту поняття «професійна взаємодія» у науково-теоретичній літературі практично відсутній. Істотними ознаками категорії «професійна взаємодія» є наявність форми спільної конкретної діяльності, емоційного компонента, різновидів взаємин, багатоманітність способів реалізації прямого та зворотного зв'язку.

Основоположником психолого-педагогічних досліджень з проблем взаємодії був В. Бехтерев

[3]. Заснована вченим наукова школа вивчала проблему взаємодії у поєднанні із проблемою спілкування.

Подальші кроки у психолого-педагогічних дослідженнях були присвячені вивченню впливу взаємодії на діяльність особистості.

Особливістю педагогічного напрямку у дослідженні взаємодії було те, що пріоритетною її функцією є передача соціальної та культурної спадщини певними способами. Водночас у процесі такої взаємодії відбувається формування та розширення світогляду особистості.

Наступною педагогічною функцією взаємодії є регуляція відносин та формування взаєморозуміння.

Дослідниця Л. Зазуліна [6] стверджує, що взаємодія належить до діалектичної сфери відносин і актуалізується за умови сприйняття одними індивідами інших та визнання приналежності до тієї чи іншої соціальної спільноти.

У цьому ж контексті прикладом психологічного бачення зазначеної проблеми є наукові праці Г. Балла [2], який у взаємодії виділяв такі її ознаки: зміст взаємодії – диктальність та ставлення індивідів один до одного – модальність.

Психологи звертають увагу на те, що ефективність взаємодії залежить від відсутності психолого-соціальних перешкод. Зазначені перешкоди заважають реалізації взаємодії, що важливо, міжособистісної взаємодії. Причинами появи так званих «перешкод» можуть бути різного роду особистісні проблеми, властивості стосунків між індивідами, просторова та часова обмеженість, соціально несприятливе середовище, наявність конфліктів тощо.

Зарубіжна психологія у вивченні питання взаємодії представлена працями відомих учених-психологів Г. Гібша та М. Форверга. Науковці здійснювали дослідження різновидів бар'єрів у реалізації взаємодії [5].

Продовжуючи дослідження міжособистісної взаємодії, науковець М. Савчин [9] стверджує, що взаємодія між об'єктами та суб'єктами освітнього процесу стає складною, якщо відбувається неправильне сприйняття один одного, відсутні комунікативні здібності, не сформовані інтеракційні вміння та навички як об'єктів, так і суб'єктів навчання.

Відомий психолог С. Рубінштейн [8] у своїх наукових дослідженнях зазначав, що міжособистісна взаємодія буде успішною, якщо індивід налагодить «взаємодію із самим собою», тобто володітиме рефлексивними вміннями.

Вчення С. Рубінштейна [8] розвинув Л. Виготський [4], акцентуючи на тому, що рефлексія особистості не зупиняє його на спогляданні самого себе, а навпаки – дає змогу пізнавати та оцінювати через інших індивідів.

Можна констатувати, що у психологічній науковій літературі представлені вагомі напрацювання

щодо проблеми взаємодії, зокрема міжособистісної, і розглядається вона як форма індивідуальної та соціальної комунікації.

У педагогічних дослідженнях трапляються наукові доробки, в яких розкрито одну із важливих функцій міжособистісної взаємодії – забезпечення розвивального змісту навчання.

Враховуючи і психологічні, і педагогічні підходи до проблеми взаємодії, можна стверджувати, що майже всі науковці виокремлюють такі ключові питання: наявність опосередкованого або безпосереднього контакту між індивідами; існування різноманітних форм та проявів взаємодії; виділення певних механізмів взаємодії від механічного до інтелектуального.

Вартими уваги є результати наукових досліджень відомих психологів Г. Андрєєва [1], А. Петровського [7] та багатьох інших, які вивчали взаємодію у тісному зв'язку із поняттям спільної дія. Подане вище свідчить про психологічний підхід, за якого взаємодія сприймалась за умови «занурення» індивіда у конкретний вид діяльності.

Варто зазначити, що у вирішенні проблеми професійної взаємодії педагогічна та психологічна наука акцентує на створенні конкретних колективів і виробленні в особистості власного (індивідуального) стилю взаємодії.

Психологічна та педагогічна наука та практика підтвердили численними дослідженнями, що взаємодія є пріоритетним фактором самовдосконалення та самоосвіти, що, своєю чергою, підвищує мотивацію та уможливорює переорієнтацію особистості у професійній або освітній діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Слід зауважити, що взаємодія уможливорює процес гуманізації в освіті, формуючи ціннісні установки, формуючи внутрішні потреби та інтереси на засадах гуманізму.

Список використаної літератури:

1. Андреева Г.М. Социальная психология : учебник для высшей школы. Москва : Аспект Пресс, 1997. 375 с.
2. Балл Г.О. Психолого-педагогические основы гуманизации образования. *Освіта і управління*. 1997. Т. 1. № 2. С. 21–36.
3. Бехтерев В.М. Избранные труды по социальной психологии. Москва : Наука, 1994. 400 с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
5. Гиш Г., Форферг М. Введение в марксистскую социальную психологию. Москва : Прогресс, 1972. 296 с.
6. Зазуліна Л.В. Розробка акметектонічної моделі моніторингу в системі післядипломної педагогічної освіти: теоретичний концепт. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_4_8.
7. Петровский А.В. О совершенствовании психологического образования учителя. *Вопросы психологии*. 1978. № 3. С. 3–8.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / сост. А. Брушлинский, К. Абульханова-Славская. Питер, 2007. 720 с. (серия: Мастера психологии).
9. Савчин М. Типи розуміння вчителем психології учня та їх прояви у педагогічній взаємодії. *Рідна школа*. 1996. № 1. С. 70–71.

Tushko K. Psychological and pedagogical bases of interpersonal and professional interaction

The article is devoted to the definition of psychological and pedagogical foundations of interaction, in particular of its varieties, such as interpersonal and professional interaction. The analysis of the problem started with the actual issue of the educational sphere – the humanization of the content of higher education. The author notes that the solution of this issue will affect the value (formation of the settings and guidelines), motivational (the formation of needs, interests and motives), cognitive (knowledge of the relevant knowledge) and activity (ensuring the processes of cooperation, working out skills and abilities) of the personality of the future specialist of any industry.

Presented by researchers of psychological and pedagogical scientific directions, which highlighted in their scientific works the problems of interpersonal and professional interaction. First of all, the author discloses the content (a set of essential features) of the key definitions of the proposed problem: “interaction”, “interpersonal interaction”, “professional interaction”. In the coverage of the psychological and pedagogical foundations of interpersonal and professional interaction, factors such as the content of teaching, the relevance of the communication process, the formation of communicative and reflexive skills and abilities were taken into account.

All provisions of the proposed publication are reasoned. The consideration of the psychological and pedagogical foundations of the problems of interaction, gave the author the opportunity to distinguish its main elements: the presence of indirect or direct contact between individuals; the existence of various forms and manifestations of interaction; the allocation of certain mechanisms of interaction from mechanical to intellectual.

In the proposed article the author presented the results of the analysis of psychological and pedagogical studies of domestic and foreign scientists.

The results of pedagogical and psychological theoretical and practical studies have proven the role of interaction in the person's motivational sphere, in the ability of a specialist to master several types of activities, that is, to reorient in the professional field.

Summarizing, the author revealed the importance of interpersonal and professional interaction for future specialists.

Key words: *interaction, interpersonal interaction, professional interaction, pedagogical bases, psychological foundations, humanization, personality.*